

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 378.147.091

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.1>

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ТА МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

USE OF PROBLEM-BASED TEACHING DURING TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL ORIENTATION AND SPEECH COMPETENCE OF A SPECIALIST

Калініченко О.В.,

orcid.org/0000-0002-3392-6083

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови, психології та педагогіки
Харківського національного медичного університету

Половинко О.С.,

orcid.org/0000-0001-8477-4238

PhD,

викладач кафедри української мови, психології та педагогіки
Харківського національного медичного університету

Гавриш М.М.,

orcid.org/0000-0001-7851-1669

доцент кафедри української філології

Хмельницького національного університету

У статті розглянуто можливості впровадження проблемно-орієнтованого навчання (ПОН) у процес викладання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. Зазначено, що сучасні освітні реалії потребують оновлення методичних підходів, зорієнтованих на формування мовленнєвої компетентності фахівця, здатного ефективно комунікувати в професійному середовищі. Проаналізовано теоретичні основи ПОН, визначено його сутнісні характеристики, дидактичні принципи та переваги в контексті мовної підготовки студентів немовних спеціальностей. Підкреслено, що проблемно-орієнтований підхід сприяє розвитку критичного мислення, уміння аргументовано викладати думки, формулювати мовні стратегії відповідно до фахових потреб. Особливу увагу приділено розробці та апробації навчальних завдань, побудованих на реальних або змодельованих професійних ситуаціях, які мотивують студентів до активного пошуку рішень, використання термінологічної лексики та дотримання норм ділового мовлення. Описано приклади тематичних блоків, що реалізують інтеграцію фахових знань і мовної діяльності. У статті наведено результати педагогічного спостереження та анкетування, що підтверджують ефективність використання ПОН у формуванні мовленнєвої компетентності. З'ясовано, що студенти краще засвоюють мовні структури, коли вони включені у процес вирішення фахових завдань, що потребують комунікації, аналізу та узагальнення. Зроблено висновок про доцільність упровадження проблемно-орієнтованого навчання в систему мовної підготовки майбутніх фахівців. Перспективи подальших досліджень вбачаються у створенні адаптованих курсів і підручників, що забезпечать якісний розвиток професійного мовлення з урахуванням галузевої специфіки.

Ключові слова: проблемно-орієнтоване навчання, українська мова за професійним спрямуванням, мовленнєва компетентність, професійна комунікація, фахова підготовка.

The article considers the possibilities of introducing problem-based learning (PBL) into the process of teaching the Ukrainian language for professional purposes in higher education institutions. It is noted that modern educational realities require updating methodological approaches focused on the formation of speech competence of a specialist who is able to communicate effectively in a professional environment. The theoretical foundations of PBL are analyzed, its essential characteristics, didactic principles and advantages in the context of language training of students of non-linguistic specialties are determined. It is emphasized that the problem-based approach contributes to the development of critical thinking, the ability to express thoughts in a reasoned manner, and to formulate language strategies in accordance with professional needs. Particular attention is paid to the development and testing of educational tasks based on real or simulated professional situations that motivate students to actively search for solutions, use terminological vocabulary and comply with the norms of business speech. Examples of thematic blocks that implement the integration

of professional knowledge and speech activity are described. The article presents the results of pedagogical observation and questionnaires that confirm the effectiveness of using PON in the formation of speech competence. It was found that students better master language structures when they are included in the process of solving professional tasks that require communication, analysis and generalization. A conclusion is made about the feasibility of introducing problem-oriented learning into the system of language training of future specialists. Prospects for further research are seen in the creation of adapted courses and textbooks that will ensure the high-quality development of professional speech, taking into account industry specifics.

Key words: problem-oriented learning, Ukrainian language for professional purposes, speech competence, professional communication, professional training.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації вищої освіти особливої актуальності набуває формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців, зокрема в контексті викладання української мови за професійним спрямуванням. Зростаючі вимоги до якості комунікативної підготовки студентів немовних спеціальностей вимагають від викладачів впровадження ефективних методів навчання, які сприятимуть розвитку не лише мовних знань, а й умінь критично мислити, аналізувати інформацію, вести професійний діалог.

Однак традиційні методики, що базуються переважно на репродуктивному відтворенні знань, не повною мірою відповідають потребам підготовки конкурентоспроможного фахівця, здатного орієнтуватися в професійних комунікативних ситуаціях. Це зумовлює необхідність переосмислення підходів до викладання української мови у вищій школі, зокрема через залучення інноваційних технологій навчання, серед яких важливе місце посідає проблемно-орієнтоване навчання (ПОН).

Незважаючи на наявність певних досліджень щодо використання ПОН у фаховій підготовці, проблема його адаптації до потреб мовної освіти студентів немовних спеціальностей потребує подальшого вивчення. Зокрема, актуальним є питання створення дидактичних умов, методичних засобів та навчального контенту, здатного забезпечити цілеспрямоване формування професійної мовленнєвої компетентності.

Тому постає науково-практична проблема: яким чином інтегрувати принципи проблемно-орієнтованого навчання в процес викладання української мови за професійним спрямуванням з метою підвищення ефективності формування мовленнєвих умінь студентів?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками зростає науковий інтерес до використання проблемно-орієнтованого навчання (ПОН) у закладах вищої освіти, зокрема в контексті формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. У працях Г. Клокар (2021), Т. Яценко (2020), Л. Мацько (2022) акцентується увага на необхідності оновлення методик викла-

дання української мови за професійним спрямуванням, з урахуванням змін у професійних і комунікативних запитах сучасного ринку праці.

Дослідження Н. Бордун (2021) та Н. Супрун (2023) демонструють ефективність впровадження ПОН для активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку критичного мислення та комунікативних навичок. Авторки підкреслюють значення створення навчального середовища, у якому студенти самостійно конструюють знання, аналізуючи фахові проблеми та пропонуючи аргументовані рішення засобами української мови.

У європейському контексті варто звернути увагу на дослідження L. Witte (2021, Нідерланди), яка аналізує потенціал проблемного навчання для розвитку академічного письма та професійної комунікації. У роботах J. Dolinšek (2020, Словенія) розглянуто переваги міждисциплінарного підходу в мовній підготовці студентів, де ПОН виступає інтеграційним механізмом між фаховими та мовними освітніми компонентами.

В українському освітньому просторі дослідження І. Капранової (2022), В. Синельникової (2021) засвідчують зростання ефективності мовного навчання за умов реалізації проблемно-орієнтованих завдань, що моделюють реальні професійні ситуації. Також акцентується на потребі в укладанні адаптованих програм і посібників, які б забезпечували системний розвиток мовленнєвих умінь у контексті фахової підготовки.

Таким чином, аналіз сучасних наукових джерел підтверджує актуальність та перспективність використання проблемно-орієнтованого навчання у викладанні української мови за професійним спрямуванням, що зумовлює потребу подальшого дослідження його методичних засад і практичних моделей застосування.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне визначення можливостей використання проблемно-орієнтованого навчання у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням з метою формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців, а також розроблення дидактичних підходів і прикладів навчальних завдань, що забезпечують інтеграцію фахового та мовного компонентів у професійній освіті.

Виклад основного матеріалу. Проблемно-орієнтоване навчання (ПОН) як сучасна дидактична стратегія передбачає організацію навчального процесу через створення ситуацій, у яких студенти самостійно або у співпраці з іншими мають знайти шляхи вирішення складних, відкритих, міжкомпонентних проблем, максимально наближених до реальних професійних умов. Цей підхід базується на засадах конструктивізму, який визнає, що знання формуються в процесі активної діяльності суб'єкта навчання, а не передаються в готовому вигляді. Відповідно, ПОН як педагогічна технологія стимулює пізнавальну активність, критичне мислення, автономію та соціальну взаємодію, що є надзвичайно важливими складниками професійної підготовки.

У контексті викладання української мови за професійним спрямуванням ПОН дає змогу реалізувати мовне навчання не ізольовано, а як невід'ємну частину фахової діяльності. Це особливо актуально для студентів немовних спеціальностей (право, медицина, економіка, інженерія тощо), у яких мотивація до вивчення мови часто знижена через відсутність очевидного зв'язку між мовним курсом і майбутньою професією. Проблемно-орієнтовані завдання дозволяють подолати цей бар'єр, оскільки вони пропонують студентам розв'язати комунікативну або інформаційну проблему, використовуючи професійну лексику, стилістику та мовні конструкції [4].

Використання ПОН у навчанні української мови передбачає переосмислення структури занять. Замість традиційних вправ на тренування граматичних і лексичних норм пропонується впроваджувати кейс-методи, рольові ігри, симуляції, мовні проекти, аналіз ситуацій, дискусії та дебати. Наприклад, на заняттях для студентів юридичного факультету можна запропонувати розроблення нормативного документа, підготовку доповіді на засідання суду або складання офіційного листа. Медики можуть обговорювати клінічний випадок, складати виписку з історії хвороби, проводити комунікативні тренінги з умовною «пацієнткою». Економісти можуть моделювати ситуацію ділових переговорів або презентувати маркетингову стратегію українською мовою. Усі ці види діяльності дозволяють не лише практикувати українську мову в професійному контексті, а й формувати міжпредметні зв'язки, інтегруючи мовні знання з фаховими [1].

Важливою умовою успішного впровадження ПОН є ретельна розробка навчального контенту. Проблемні завдання повинні бути: 1) актуальними й пов'язаними з реальною професійною

діяльністю; 2) мати відкриту структуру, що дозволяє кілька варіантів розв'язання; 3) бути достатньо складними, щоб стимулювати мислення; 4) передбачати використання української мови як інструмента розв'язання проблеми. До таких завдань можуть входити аналіз автентичних текстів (статей, звітів, нормативних актів, історій хвороб), створення усних та письмових продуктів (доповідей, звернень, презентацій), підготовка групових проєктів (соціальна ініціатива, інформаційна кампанія, професійне портфоліо тощо).

Застосування ПОН сприяє розвитку всіх мовленнєвих видів діяльності: аудіювання (розуміння умов завдання, обговорення в групі), говоріння (формулювання думок, презентація ідей), читання (опрацювання інформації, критичний аналіз), письма (оформлення результатів, ділові листи, звіти). Крім того, активізуються метамовні уміння – уміння говорити *про мову*, обґрунтовувати мовний вибір, дотримуватися стилістичних і жанрових норм [7].

У ході експериментального впровадження ПОН в освітній процес було організовано цикл занять з елементами проблемно-орієнтованого підходу для студентів 2–3 курсів кількох немовних спеціальностей. Завдання охоплювали професійно-орієнтовані теми, серед яких: «Мовна політика установи», «Етика професійного спілкування», «Документаційне забезпечення в галузі», «Інформаційна кампанія з соціальної відповідальності», «Аналіз мовних ризиків у фаховому середовищі». Студентам пропонувалося обговорити запропоновану ситуацію, знайти декілька альтернатив розв'язання проблеми, обрати оптимальний варіант, аргументувати його українською мовою з урахуванням професійної термінології.

За результатами анкетування студентів (n=87) після завершення циклу занять було з'ясовано, що 82% респондентів відзначили підвищення зацікавленості у вивченні мови, 76% – зростання впевненості у мовленні в професійному контексті, 68% – розвиток критичного мислення. Відзначено також, що в студентів активізувався інтерес до фахових тем та зросла мовна грамотність у письмовому й усному мовленні [7].

Упровадження ПОН потребує також підготовки викладача до зміни ролі – з джерела інформації він трансформується у фасилітатора, який підтримує, координує, мотивує, ставить відкриті запитання, а не подає готові знання. Це вимагає постійного методичного вдосконалення, обміну досвідом, роботи з сучасними матеріалами, гнучкого планування занять.

Таким чином, проблемно-орієнтоване навчання відкриває нові можливості для формування мовленнєвої компетентності студентів, оскільки створює умови для активної мовної взаємодії, розвитку аналітичного мислення, рефлексії та інтеграції знань. Такий підхід не лише забезпечує засвоєння мовного матеріалу, але й формує навички, що є критично важливими для майбутньої професійної діяльності [6].

Висновки. У результаті теоретичного аналізу та практичного впровадження проблемно-орієнтованого навчання у процес викладання української мови за професійним спрямуванням встановлено, що цей підхід є ефективним засобом формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців. Проблемно-орієнтовані завдання активізують пізнавальну діяльність студентів, підвищують мотивацію до вивчення мови, сприяють розвитку критичного мислення, навичок роботи в команді та умінню застосовувати мовні знання в умовах, максимально наближених до професійної діяльності.

Завдяки орієнтації на реальні фахові ситуації, ПОН забезпечує інтеграцію мовної та професійної підготовки, дозволяє студентам осмислено опано-

увати українську мову як інструмент комунікації у професійному середовищі. Акцент на розв'язанні комунікативних проблем сприяє глибшому розумінню функціонування мови в конкретному фаховому контексті.

Досвід упровадження проблемно-орієнтованих форм роботи свідчить про необхідність методичної гнучкості викладача, адаптації навчальних матеріалів до потреб і можливостей здобувачів освіти, створення сприятливого освітнього середовища для діалогу, дослідження та мовної рефлексії.

Перспективним напрямом подальших досліджень вбачаємо розроблення типових моделей проблемних ситуацій для різних спеціальностей, а також створення електронних платформ і навчальних ресурсів, що дозволяють реалізовувати ПОН у дистанційній або змішаній формах навчання.

Таким чином, проблемно-орієнтоване навчання постає не лише як методична альтернатива традиційному мовному курсу, а як стратегія, що відповідає сучасним вимогам до фахівця, здатного до ефективної, грамотної, відповідальної комунікації у своїй професійній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахів О. С. Інноваційні освітні технології у вищій школі : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 132 с.
2. Бирик Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Педагогіка і психологія. 2017. № 2. С. 5–11.
3. Бондаренко І. С. Формування професійної мовленнєвої компетентності засобами проблемного навчання. Український педагогічний журнал. 2021. № 3. С. 63–70.
4. Вашуленко М. С. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 288 с.
5. Гриценко Т. Є. Проблемно-орієнтоване навчання: сутність, переваги, виклики. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2022. № 1 (115). С. 44–52.
6. Джуринський А. М. Теорія та історія педагогіки : навч. посіб. Київ : Либідь, 2019. 472 с.
7. Кухаренко В. М. Методика викладання української мови за професійним спрямуванням. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 160 с.